

Biskop Atle Sommerfeldt:

VISITASPREKEN ØSTRE FREDRIKSTAD OG TORSNES SOKN

Østre Fredrikstad kirke // 14.oktober 2018 // 21.søndag i treenighetstiden
5Mos 15,7-8 og 10-11 // 1Joh 3,16-18 // Luk 16,19-31

«Hun kjenner den foreldreløse, hun kjenner enken, hun kjenner den som undertrykker mennesker, hun er den foreldreløses mor og søker rettferdighet for den fattigste. Dronningen tar imot flyktingene i sitt fang og finner husly for den svakeste».¹

Slik lyder det i en av de aller eldste diktene vi kjenner til. Diktet er en 4000 år gammel sumerisk hymne fra Nippur i det som i dag er det sørlige Irak. Hymnen er en hyllest til gudinnen Nanshe. Hun var gudinnen for sosial rettferdighet som var forventet å ordne opp for de fattige. Hymnen er et sterkt vitnesbyrd om at økonomiske forskjeller mellom mennesker høyst sannsynlig har eksistert gjennom hele menneskehetens historie.

På Jesu tid var den dominerende fortellingen at de syke som ikke hadde husly og levde under åpen himmel ved storgodsenes porter, kledd i filler og uten mat, var navnløse bærere av Guds fortjente straff som følge av egen eller foreldrenes misgjerninger. De velstående hadde Guds velsignelse og nøt velstandens frukter, med den beste samvittighet.

Denne forståelsen av fattigdom og rikdom tok slett ikke slutt med antikken. I stor utstrekning har også kirken speilet denne dominerende samfunnsforståelsen helt opp til vår tid. Den store reformatoren Calvin, innflytelsesrik i den pietistiske vekkelsesbevegelsen og ny-karismatiske kirkedannelser i vår tid, betraktet materiell rikdom som tegn på Guds utvelgelse. Forakten for de sårbare, de som er annerledes og de som sliter med livene sine var og er baksiden av denne utvelgelsesideologien. Men siden fortellingen som oftest fortelles av vellykkede menn, får de oversettes virkelighet liten betydning.

Den store indremisjonslederen og teologiske professoren som formet flere generasjoner prester i Norge, Gisle Johnson, mente at forskjellen mellom fattige og rike mennesker var gitt av Gud som en skaperordning mennesker ikke skulle rokke ved. «Den fornemme kristnes (..) laverestående broder skal ydmykt erkjende sin lavere stilling som en guddommelig ordning, grunnet i Guds tilskikkelse og styrelse».

Under denne visitasen har forskjellen mellom fattig og rik hatt mange uttrykk. Kommandantgårdens storslåtte stuer her i Gamlebyen og Nes og Torsøs herregårder viser oss de velstående og mektiges virkelighet, mens husmannsplassene og fortellingene om armod blant soldater og arbeidere viser oss flertallsbefolkningens levekår.

Selv etter døden var det forskjell på folk. I krypten i Torsnes kirke finner vi sarkofagene til adelsfamiliene på Torsø, to av dem også kommandanter på festningen her i

Gamlebyen. På kirkegården ble kvinnene lagt på nordsiden og mennene på sørsiden, de best bemidlede nærmest kirken og de fattige lengst mot nord, «på de minst begjærlige plassene», mens selvmordere og henrettede ble lagt utenfor kirkegårdsmuren.ⁱⁱ

Det er ikke bare den rike mannen i Jesu liknelse som ikke hadde tatt inn over seg loven og profetene som Abraham, vår alles stamfar, minner ham om. Men hva sier egentlig loven Abraham henviser ham og oss til? Moseloven ble nedskrevet omtrent 1500 år etter hymnen til Nanshe, sannsynligvis i Babylon lenger nord i dagens Irak. En del av lovteksten hørte vi lest slik den står i 5. Mosebok. Det utdraget vi hørte har forskjellen mellom fattig og rik som en forutsetning og minner mye om den 1500 år eldre hymnen til Nanshe.

Ulikt den dominerende fortellingen om de nødlidendes fortjente tilstand i en guddommelig orden, påbyr loven folket å «villig lukke opp hånden for din bror, for de nødlidende og fattige i landet ditt». I andre deler av loven og profetene æreskjelles de rikes overflod og adferd overfor fattige, folket påbys å ikke la dagarbeideren vente på betalingen sin (5Mos 24,14) og å elske de fremmede innflytterne som seg selv - «for dere har selv vært innflyttere i Egypt» (3Mos 19, 34).

Det er dette perspektivet som gjør den hebraiske bibelens perspektiv annerledes enn den dominerende fortellingen til mektige og rike. Den er født og utviklet i et undertrykt folk som selv hadde levd nederst i samfunnspyramiden.

Folket hadde ikke mange guder å forholde seg til. Gud er én. Gud er Gud for alt og alle. Gud har skapt mennesket til å være sin forvalter. Mennesket er ansvarlig for å virkeliggjøre sosial rettferdighet for alle og særlig de mest sårbare som lever i samfunnets utkant, de fremmede, enker og foreldreløse, men også gjeldsslaver, dagarbeidere og leilendinger. Mennesket kan ikke overlate arbeidet for sosial rettferdighet til en av mange guddommer. Gud har gitt retningen og målet gjennom loven og profetene, mennesket må som fellesskap og nasjon selv ta ansvaret for rettferdig fordeling av de ressurser Gud har stilt til vår rådighet.

I beste rabbiner tradisjon gir Jesus i denne liknelsen en mot-fortelling til de rikes fortelling. I Jesu fortelling er marginaliserte mennesker hovedfokus, og de velståendes plikt til ansvar for alle og til å dele sine ressurser er fortellingens hovedsak. I den fortellingen er de rike problemet når mennesker lever i fattigdom, ikke de fattige.

Jesus fastholder først at loven og profetene fordømmer den rike mannens ekstremt dyre klær, daglige festmåltider og hemningsløse luksus. Dette er slett ikke et liv som speiler Guds velsignelse, men er derimot uttrykk for Gudsbespottelse.

Verre er det at den rike mannen ikke bryr seg om de fattiges levekår, som han uten tvil kjente til. Som Elie Wiesel, Holocaustfangen som fikk Nobels Fredspris, så presist uttrykte det: «Motsetningen til kjærlighet er ikke hat, men likegyldighet».

Likegyldigheten fører til at den rike mannen bryter lovens påbud om å dele sin velstand med de fattige. De måtte leve av avfallet fra hans storslåtte måltider.

Dette er mot-fortellingens kritikk av mektige og velstående. Mot-fortellingens andre perspektiv er de fattige og utstøttes perspektiv.

Jesus lar den rike være anonym, og gir den fattig navnet Lasarus – «Min Gud hjelper!» En protest og en bekjennelse mot alle forestillinger om at den sårbare og slitne er bortenfor Guds kjærlighet.

Så løfter Jesus Lasarus ut av den jernharde samfunnsstrukturen av fastlåst og arvet velstand og fattigdom, makt og avmakt. Strukturene er formet av mennesker. De vitner ikke om Guds skaperordning, men om menneskers ulydighet mot Guds visjon og skapervilje. Forholdet mellom fattig og rik er ikke nedlagt og fastfrosset i skapelsen, men kan og skal forandres av mennesker. Gud viser oss hvordan jernlenkene som holder Lasarus fanget brytes, og gir oss retning for vårt forvalteransvar. Lasarus i vår liknelse får brutt sine lenker, slik navnebroren i en annen fortelling får brutt dødens lenker og kommer ut av graven.

Jesus henviser i liknelsen til den store dommen som Matteus forteller om, og beretter hvor disiplene og menneskene kan finne ham etter oppstandelsen. Fire av kjennetegnene bærer Lasarus: Han er naken, han er husløs, han er sulten og han er syk. Gud gjestet den rike mannen og hans familie ved porten til godset deres. Det overså de.

Lukas formidler denne liknelsen til menighetene i Lilleasia. Der var det forsamlinger der de økonomiske forskjellene begynte å vokse i fellesskapet. I Jesus-bevegelsen møttes de på tvers av skillelinjer, men økonomiske forskjeller utviklet seg både innenfor og mellom menighetene. Liknelsen var en klar formaning om at det i Guds kirke er utålelig at store forskjeller utvikler seg, og at de velstående innbiller seg at de har en særlig begunstiget posisjon i Guds rike.

Dette kan ha vakt like stor oppsikt da Lukas skrev dette som da bibelskolelæreren og indremisjonsforkynneren Sigvart Riiser som redaktør i Vårt Land i det dramatiske året 1968, skrev en leder med tittelen «Den hvite mann og Lasarus». Med dagens liknelse som bakgrunn, sin egen familiehistorie og under påvirkning av Kirkenes Verdensråd generalforsamling i Uppsala og nye politiske røster også i kirken, beskrev han hvordan fattigdom i utviklingsland hang sammen med vår rikdom. Riiser og kirken som helhet gjenoppdaget loven og profetene. Økonomisk ulikhet krever først og fremst at de rike må endre seg og deres oppsamling av rikdom må begrenses.

Dette er ikke mindre aktuelt 50 år senere.

Vi vet at vår oljebaserte velstand fører til ødeleggelse av andres levekår.

Vi vet at vi og våre militære allierte har et stort ansvar for at mennesker drives på flukt.

Vi vet at gapet mellom rike og fattige nasjoner har eksplodert de siste tiårene, og at 1% av menneskeheten har beriket seg på 50% av den økonomiske veksten de siste tjue årene.

Vi vet at de 400 rikeste personene i Norge økte sin rikdom med 14 % siste året, mens andelen som lever i lavinntektsfamilier i beste fall ikke reduseres.

Og vi vet at forskjellene i Norge har økt med 20 % de siste femten årene selv om vi fortsatt er av de mest likestilte landene i verden.

Den rike mann og Lasarus er en liknelse for vår tid. Vi trenger like lite som den rike mannens brødre å få skrevet med overnaturlig skrift på himmelen hvilken vei vi skal gå. Liknelsen sier det klarer enn vi liker å høre.

Men liknelsen og denne søndagens siste ord er at Gud i den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus ikke lar oss være alene i kampen mot urett og med skammen for våre egne bidrag til at forskjellen mellom rik og fattig øker i vår tid. Guds kjærlighet i Jesus Kristus er tilgjengelig for oss her og nå, i vår verden – til kraft for å kjempe, trøst når vi utstøtes og håp når veien frem virker så uendelig lang. I den sårede og seirenes legeme og blod som styrker og holder oss oppe til et evig liv og til godhetens liv i vår hverdag.

ⁱ Per Molander: "The anatomy of inequality"

ⁱⁱ Leif Vestli: Torsnes kirke 150 år